

“MUSIQA FANINI O‘QITISHNING OG‘ZAKI METODLARI VA ULARNI QO‘LLASH USULLARI”

Karatayeva Dilfuza Eshtemirovna
Samarqand viloyati Qo‘shrabot tumani
49-umumta‘lim maktabi Musiqa fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: *O‘quvchilar asosiy o‘quv axborotini o‘qituvchining og‘zaki mulohazalari va isbotlari jarayonida yoki qo‘shiq matnlari asosida olsalar, bunday metodlar og‘zaki tushuntirish, hikoya, suhbat, izoh, sharh va hokazo metodlar jumlasiga kiradi. Bunda asosiy narsa fikr bayon qilishning to‘g‘ri tizimidir. Bu metodlar yoki tushunchalarni shakllantirish va o‘zlashtirish jarayoniga, yoki hissiy obrazlarni shakllantirish va tasavvur qilishga qaratilgan bo‘ladi. Ushbu maqolada musiqa fanini o‘qitishning og‘zaki metodlari va ularni qo‘llash usullari haqida so‘z yuritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Musiqa, metod, mantiq, obraz, mulohaza.*

Musiqa darsida o‘qituvchining so‘z mahoratiga alohida talab qo‘yiladi. O‘qituvchi o‘zining asar haqidagi badiiy kirish so‘zi bilan o‘quvchilarni ajoyib va sehrli san‘at dunyosiga olib kiradi, qiziqarli hikoya va suhbat bilan o‘quvchilar diqqatini musiqa obrazlariga yo‘naltiradi. Musiqa o‘qituvchisi so‘zidan foydalanish sohasidagi shaxsiy pedagogik texnikasini takomillashtirish ustida hamisha ishlashga to‘g‘ri keladi. Quyidagilar uning asosiy mezonlari qatoriga kiradi:

- so‘zlarni aniq talaffuz qilish, yaxshi diksiya;
- nutqning sur‘atini va ohangni mohirona tartibga solish, intonatsiyalarning rang-barangligi;
- pauzalarda mantiqiy urg‘ularni o‘z vaqtida qo‘llash;
- bayon qilish uslubining emotsionalligi;
- imo-ishora va mimikaning egallanganligi, ularning nutq mazmuniga o‘z vaqtida, o‘ylab va me‘yori bilan kiritish;
- talabalar oldida o‘zini qat‘iy va ayni vaqtda erkin tutishi.

Hikoya tinglanadigan musiqa asari yoki o‘rganiladigan qo‘shiq mazmunini izchillik bilan obrazli qilib, chiroyli bayon qilishdir. Syujetning borligi va uning vaqt jihatidan rivojlanib borishi hikoya uchun xarakterlidir. Hikoya qilish jarayonida tinglovchilarning tuyg‘ulari va kechinmalariga ta‘sir etiladi va bu bilan ularning o‘rganilayotgan asarga bo‘lgan munosabati shakllanadi. Hikoya - bu o‘qituvchining musiqa asari haqidagi jonli, obrazli va yorqin hikoyaviy bayonidan iboratdir. Hikoya qisqa, obrazli va qiziqarli bo‘lib, undagi bayon mazmuni asosiy maqsad - o‘quvchilarni asar obrazini badiiy tasavvur etishga va shu vosita bilan musiqa asarini badiiy idrok etishga erishishdan iboratdir. Hikoya metodi og‘zaki bayon qilishda musiqa asarining mazmunini o‘quvchilarga savol berib uzmasdan bayon qilishni nazarda tutadi.

Faqatgina qiziqarli va obrazli qisqa hikoya bolalar qalbida o'rganiladigan asarga nisbatan qiziqish va muhabbat uyg'ota oladi. Pedagogning yorqin, jonli hikoyasi, u keltirgan misollar va faktlar o'quvchilarni o'z-o'zini tarbiyalashga undaydi. O'quvchilarga tafakkurning obrazliliigi xos bo'lganligi uchun ular bilan ishlashda hikoya metodini qo'llash ayniqsa maqsadga muvofiqdir.

Biz hozircha darsdagi o'qitish metodi sifatida o'qituvchining hikoyasi haqida gap yuritdik. Ammo hikoyadan o'quvchilarning bilimlarini tekshirish vositasi sifatida ham foydalaniladi. U holda gap o'quvchilardan yakka holda so'rash vaqtidagi hikoyalari to'g'risida boradi. O'qituvchi o'quvchilardan hikoyachilarni, dokladchilarni oldindan tayyorlaganda, o'quvchilarning hikoyalari dars davomida qo'llaniladi. O'quvchilar bunda eng muhimi hikoya qilish vaqtida muayyan rejadan foydalansin, mazmun elementini mantiqan birma-bir ochib bersin; hikoyaning ma'lum bosqichini tugallar ekan, yakunlovchi jumlamani tushuntirishning yangi bosqichi bilan bog'lay olsin. Tegishli nutq madaniyatini ta'minlash o'quvchilarga ortiqcha so'zlar, siyqasi chiqqan iboralardan qutulishda mohirona maslahatlar ko'magida yordam berish, aytilgan har bir mustaqil fikr, mulohaza, so'zlarning, o'ylab topilgan yangi fikrlarning originalligi uchun rag'batlantirishlar muhim ahamiyatga ega. Nutq o'stirish o'quvchilar shaxsini intellektual rivojlantirishda o'ta muhim ahamiyatga molik vazifa bo'lib, u faqat musiqa o'qituvchilarini emas, balki barcha o'quv fani o'qituvchilarining ham vazifasi ekanligini unutmash kerak. Suhbat o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatning jonli, faol savol javob shakli. O'qituvchi savol berishi bilan juda ham rang-barang o'quv vazifalarini hal etish o'quvchilar bilimni aniqlash, ularni umumlashtirish va tizimlashtirish, yangi bilimlarni o'zlashtirish vaqtida o'quvchi tafakkurini boshqarish, o'z tarbiyalanuvchilarining bilish kuchi va qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniga ega bo'ladi. Bunda o'quv material bolalarning musiqa haqida bilim doirasi va amaliy tajribalari bilan bog'lanib o'zlashtiriladi. Suhbat jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning fikriy faoliyatini kuchaytiradi, musiqa haqidagi bilim doirasini yangi ma'lumotlar bilan boyitadi. Bu ilmiy isbotlash metodi sifatida musiqa darslarida qo'llaniladi. U musiqa savodi, musiqaning tuzilishi va rivojlanishi kabilarni o'rganishda foydalaniladi.

Tushuntirish o'rganilayotgan qo'shiq, musiqa savodi va undagi qoidalar va musiqa bilan harakatning mohiyatini ochib berishga qaratilgandir. Musiqiy tarbiyada u doimo tushuntirilganlarni nima uchun aynan o'qituvchi talab qilgan usulda bajarish zarurligi sabablari va shartligini ochib berish bilan bog'langan. Masalan, o'qituvchi musiqa savodidan biror bir mavzuni yoritayotganda uning ham ilmiy asosda, ham hayotiy misollar orqali sodda yo'llar bilan o'quvchilarga tushuntirib berishi kerak.

O'qituvchi tomonidan tushuncha berilayotgan vaqtda nutqqa «chunki» so'zini kiritish tushuntirish metodi uchun xarakterlidir. Tavsif musiqa bilan bajariladigan harakatlarning belgisi, sifatleri yoki ularning izchilligi haqida qo'llanmani o'z ichiga oladi, lekin musiqiy harakatning aynan shunday xarakterini shart qilib qo'yuvchi asboblardan ko'rsatilmaydi. Tushuntirishga nisbatan tavsif go'yota'minlash o'quvchilarga

ortiqcha soʻzlar, siyqasi chiqqan iboralardan qutulishda mohirona maslahatlar koʻmagida yordam berish, aytilgan har bir mustaqil fikr, mulohaza, soʻzlaming, oʻylab topilgan yangi fikrlaming originalligi uchun ragʻbatlantirishlar muhim ahamiyatga ega. Nutq oʻstirish oʻquvchilar shaxsini intellektual rivojlantirishda oʻta muhim ahamiyatga molik vazifa boʻlib, u faqat musiqa oʻqituvchilarini emas, balki barcha oʻquv fani oʻqituvchilarining ham vazifasi ekanligini unutmaslik kerak. Suhbat oʻqituvchi va oʻquvchi oʻrtasidagi munosabatning jonli, faol savol javob shakli. Oʻqituvchi savol berishi bilan juda ham rang-barang oʻquv vazifalarini hal etish oʻquvchilar bilimini aniqlash, ulami umumlashtirish va tizimlashtirish, yangi bilimlarni oʻzlashtirish vaqtida oʻquvchi tafakkurini boshqarish, oʻz tarbiyalanuvchilarining bilish kuchi va qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniga ega boʻladi. Bunda oʻquv material bolalarning musiqa haqida bilim doirasi va amaliy tajribalari bilan bogʻlanib oʻzlashtiriladi. Suhbat jarayonida oʻqituvchi oʻquvchilarning fikriy faoliyatini kuchaytiradi, musiqa haqidagi bilim doirasini yangi maʼlumotlar bilan boyitadi. Tushuntirish. Bu ilmiy isbotlash metodi sifatida musiqa darslarida qoʻllaniladi. U musiqa savodi, musiqaning tuzilishi va rivojlanishi kabilarni oʻrganishda foydalaniladi.

Tushuntirish oʻrganilayotgan qoʻshiq, musiqa savodi va undagi qoidalar va musiqa bilan harakatning mohiyatini ochib berishga qaratilgandir. Musiqiy tarbiyada u doimo tushuntirilganlarni nima uchun aynan oʻqituvchi talab qilgan usulda bajarish zarurligi sabablari va shartligini ochib berish bilan bogʻlangan. Masalan, oʻqituvchi musiqa savodidan biror bir mavzuni yoritayotganda uning ham ilmiy asosda, ham hayotiy misollar orqali sodda yoʻllar bilan oʻquvchilarga tushuntirib berishi kerak. Oʻqituvchi tomonidan tushuncha berilayotgan vaqtda nutqqa «chunki» soʻzini kiritish tushuntirish metodi uchun xarakterlidir. Tavsif. Tavsif musiqa bilan bajariladigan harakatlarning belgisi, sifatlari yoki ularning izchilligi haqida qoʻllanmani oʻz ichiga oladi, lekin musiqiy harakatning aynan shunday xarakterini shart qilib qoʻyuvchi asboblarni koʻrsatilmaydi. Tushuntirishga nisbatan tavsif goʻyo uning soddalashgan shakli hisoblanadi. Musiqa tajribasida harakat amallari yoki ularning elementlari oʻquvchilarga yetarligicha yaxshi maʼlum boʻlgan yoki yangi harakatlarni bajarish yoʻllari juda soddaligi tufayli batafsil tahlil qilinmasa ham boʻladigan hollarda tavsifdan foydalaniladi. Sharhlash (kommentariya). Bu oʻquvchilarning musiqa idrokini rivojlantirishda darsning musiqa tinglash qismida asosan musiqa oʻqituvchisining badiiy nutqi orqali amalga oshiriladi.

Oʻqituvchi musiqa darsiga tayyorgarligi jarayonida tanlangan musiqa asariga va uning mazmuniga mos adabiy matn tayyorlaydi. Musiqa va ifodali oʻqilgan matn bir vaqtning oʻzida magnit lentasiga yoki diskka yozib olinadi. Bunda oʻqituvchining vazifasi yangrayotgan musiqa asarini va uning mazmuni hamda xarakterini unda aks etayotgan voqelikni bevosita va bilvosita sharhlab boradi. Sharhlash musiqa oʻqituvchisidan katta koʻtarinki ruhda tayyorgarlik koʻrishni talab etadi. Agar musiqa oʻqituvchisida badiiy oʻqish qobiyati boʻlmasa, unda u adabiyot oʻqituvchisi yoki boshqa talantli oʻqituvchi nutqidan foydalanishi mumkin. Musiqa asarini sharhlash

orqali o'quvchilarga bunday taqdim etish ularda asarga nisbatan yaxshi taassurot qoldirishga yordam beradi. Darsda og'zaki metodlardan foydalanishga o'quvchilarning o'z fikrini erkin ayta olishlari, ashulalar, she'rlar, badiiy asarlardan parchalar ijro etish uchun keng imkoniyatlar ochib berish kerak.

Xulosa.

Shunday qilib, maktablarda qo'llanilayotgan ta'lim metodlari og'zaki uslubining asosiy turlarini ta'riflab berdik. O'qituvchining vazifasi bu to'plangan metodlarni faqat egallabgina qolmasdan konkret vaziyatda ularning har biridan oqilona foydalanish, o'sha vaziyat uchun aynan mos variantlarini o'ylab topish, ularning boshqa metodlar bilan mohirona qo'sha olishdan iboratdir. O'qitishning og'zaki metodlari tarbiyaviy ta'sirini kuchaytirishga alohida ahamiyat berish zarur. O'quvchilarda musiqa faoliyatlari mazmunini asoslash, isbotlash, taqqoslash, bir-biriga qarama-qarshi qo'ya olish mahoratini oshirish uchun og'zaki metodlarning rolini ko'tarish lozim. O'qituvchining so'zi faqat oddiy axborot berishdan iborat bo'lmay, balki ishontiruvchi, asoslovchi, isbotlovchi ta'sirchan kuchga ega bo'lishi kerak. O'qituvchining so'zi emotsiyalar, bayon qilinadigan mavzularga shaxsiy munosabat bilan yo'g'rilgan bo'lishi lozim. Bularning hammasi o'qitishdagi og'zaki metodlarning tarbiyaviy ta'sirini kuchaytirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. T. Ortiqov. Musiqa o'qitish metodikasi. O'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2010.
2. G. Sharipova. Musiqa va uni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. Toshkent. 2008.
3. G.M. Sharipova, D.F. Asamova, Z.L. Xodjayeva. Musiqa o'qitish nazariyasi metodikasi va maktab repertuari. O'quv qo'llanma. Toshkent. 2014